

HATE SPEECH ON POLISH FOOTBALL STADIUMS

MOWA NIENAWIŚCI NA POLSKICH STADIONACH PIŁKARSKICH

mgr Justyna Jurczak

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

j.jurczak@wspol.edu.pl

ABSTRACT

The main purpose of this article is to describe – according to the results of the author's research taken in 2010 – most common hateful symbols and logos which appear on polish football stadiums nowadays. They are very often a part of hate speech phenomenon and one of the most noticeable problems relating to the safety and security of the football itself. It is very important for football communities and law enforcement agencies to recognize these symbols and what they mean, especially before forthcoming UEFA EURO2012 tournament, which will take place in Poland and Ukraine. Also, through the proper knowledge of such hate symbols we may be able to identify hate group members and those individuals who are involved in racist and anti-Semitic incidents. By giving a general overview of the problem of extreme behaviors presented by polish hooligans on football stadiums and by describing the most common symbols, both graphic and number, the author tried to indicate the seriousness of the problem in Poland. Also, according to the fact that year by year in polish football league there is a greater number of players who may have and often have a different skin color, religion and traditions or ethnic background, it is needed to be aware of possibility of such racist and discrimination behaviors and at the same time take the action before it happen, rather than fight against at a future time.

KEYWORDS: *hate symbols, sport discrimination, racism, mass events' safety, football hooligans*

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo we współczesnym świecie to zagadnienie, które rozpa-

trywać można w wielu płaszczyznach. Ilość i wymiar współczesnych wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa to otwarty katalog zdarzeń i zjawisk. Ich rozróżnienie jednak nie jest istotą niniejszej publikacji. Ta bowiem poświęcona jest zagadnieniom związanym z posługiwaniem się rasistowskimi i skrajnie nietolerancyjnymi treściami, często tzw. *mową nienawiści*, która współcześnie z łatwością przenika do każdej sfery życia człowieka i społeczności. Odnaleźć ją można również w sporcie, który sam w sobie powinien przecież łączyć, a jedyna rywalizacja powinna mieć miejsce w kontekście osiągniętych wyników, zawsze w atmosferze *fair play*. Ignorowanie przestępstw i aktów motywowanych uprzedzeniami prowadzić może do poszerzenia społecznej tolerancji dla przemocy. To swoiste przyzwolenie zaś skutkować może poczuciem całkowitej bezkarności wśród sprawców dokonujących tego typu aktów i w perspektywie czasu doprowadzić może do zaburzenia poczucia bezpieczeństwa całych zbiorowości.

1. POJĘCIE RASIZMU, DYSKRYMINACJI I HATE SPEECH W PIŁCE NOŻNEJ

Piłka nożna uprawiana jest na świecie przez miliony ludzi, jeszcze większa grupa ich w tym dopinguje. O ile jednak do niedawna pseudokibiców *obowiązywały klasyczne* formy chuligańskich wybryków w postaci np. niszczenia mienia czy tzw. *ustawek*, współcześnie równie chętnie posługują się oni *mową nienawiści*, obraźliwymi gestami, hasłami i symbolami, które w swoich treściach wyraźnie nawołują do agresji i nietolerancji. W Polsce z usuwaniem i weryfikacją tego typu treści zmagają się zarówno władze Polskiego Związku Piłki Nożnej, pracownicy resortu Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa Sprawiedliwości, jak i szeregu innych pozarządowych organizacji i stowarzyszeń. Polska – jako członek UEFA (ang. *Union of European Football Associations*) i współorganizator Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 r. zobowiązana jest stosować się do ogólnoeuropejskich i międzynarodowych przepisów związanych z bezwzględnym zakazem prezentowania jakichkolwiek rasistowskich i ksenofobicznych treści podczas widowisk piłkarskich. Choć pozornie pojęcia takie jak dyskryminacja i rasizm wydawać mogą się tożsame, to aby poprawnie zrozumieć istotę problemu należy, odwołując się do wypracowanych dotychczas definicji, dokonać ich rozróżnienia. I choć badacze nie wypracowali uniwersalnego terminu dyskryminacji, to powszechnie przyjmuje się, że u jej podstaw leżą uprzedzenia i nietolerancja – brak szacunku dla cudzych praktyk i przekonań. Jedna z definicji podaje, że dyskryminacja

to zróżnicowane traktowanie osób znajdujących się w tej samej sytuacji¹, to prześladowanie jednostek lub grup społecznych ze względu na przynależność rasową, narodową, wyznaniową i inne czynniki społeczne, związane np. z pochodzeniem społecznym lub płcią². Gdy mówimy o nieuzasadnionej niechęci lub wrogości w stosunku do obcych³, odwołać się należy do definicji ksenofobii – z języka greckiego słowo *phóbos* oznacza bowiem strach. Współcześnie jednak najbardziej pejoratywnie – co oczywiście może mieć swoje uzasadnienie w historii najnowszej – jest pojęcie rasizmu. Badacze określają rasizm jako zespół poglądów oparty na pseudonaukowej tezie o nierówności ras ludzkich, fałszywie interpretujący podstawy ich biologicznego, psychologicznego i kulturowego zróżnicowania⁴. To teoria wskazująca na związek przyczynowy pomiędzy cechami fizycznymi (np. budowa ciała, kolor skóry) a pewnymi cechami psychicznymi (np. cechami intelektu, osobowości), co warunkuje dominację ras pełnowartościowych nad rasami niższymi⁵.

Koniecznym wydaje się również rozróżnienie pojęć mowy nienawiści (ang. *hate speech*) i przestępstw z nienawiści (ang. *hate crimes*), którymi chętnie posługują się dziś eksperci i badacze tematu, a także media. W sensie potocznym przyjmuje się, że każda wypowiedź łącząca, wyszydzająca i poniżająca jednostki bądź grupy⁶ to mowa nienawiści. Wyróżnić można charakterystyczne dla tego zjawiska cechy⁷ – mowa nienawiści zazwyczaj kierowana jest w zbiorowość. Owa zbiorowość – grupa może mieć charakter naturalny – tzn. przynależność do niej determinowana jest biologicznie (kolor skóry, płeć, orientacja seksualna) lub społecznie (język, religia, obywatelstwo) i co do zasady trudno jest ją zmienić. Wyraźnie jednak mowa nienawiści kierowana jest również wobec zbiorowości wyobrażonych i stereotypowych – przykładowo kibiców Widzewa Łódź notorycznie nazywani są Żydkami, choć zdecydowana większość z nich deklaruje polską narodowość i katolickie wyznanie⁸.

Za przestępstwo z nienawiści – zgodnie z definicją wypracowaną przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ang. *Office for Democratic Institutions and Human Rights* – ODIHR) działające w ra-

1 Curzon L. B., (2002), s. 135.

2 <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3895502>, [data pobrania 26.12.2011].

3 <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3928361>, [data pobrania 26.12.2011].

4 Solómos J., Schuster L., (2002), s. 43-70.

5 Antoszewski A., Herbut A. R., (2002), s. 373.

6 Tulli M., Kowalski S., (2003), s. 21.

7 *Ibidem*, s. 21.

8 *Ibidem*, s. 18.

mach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – uważa się każde przestępstwo natury kryminalnej, wymierzone w ludzi i ich mienie, w wyniku którego ofiara lub inny cel przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne bądź domniemane powiązanie lub udzielanie wsparcia grupie wyróżnianej na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla jej członków takich jak: faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy⁹. Przyjąć można, że to typ przestępstwa, w którym sprawca motywowany jest pewnymi cechami ofiary przestępstwa, przynależnością ofiary do danej grupy, w stosunku do której odczuwa on (sprawca) niechęć. Przedmiotem zachowania sprawcy nie jest więc indywidualnie określona osoba, ale ta jej cecha, która charakteryzuje ofiarę jako innego, obcego, należącego do grupy wrogiej sprawcy rzeczywiście czy też w mniemaniu sprawcy¹⁰. A zatem związek między przestępstwem z nienawiści, mową nienawiści a dyskryminacją jest wyraźny¹¹. O ile jednak dyskryminacja ma charakter bierny i wyraża się niedopuszczaniem reprezentanta dyskryminowanej grupy do określonych praw, dóbr czy pozycji społecznej, to przestępstwo z nienawiści to działanie polegające na odebraniu ofierze określonych dóbr, spowodowaniu strat materialnych czy wyrządzeniu jej szkody fizycznej lub psychicznej¹².

W opinii autorki w następstwie braku reakcji na dyskryminacyjne, rasistowskie i skrajnie nietolerancyjne zachowania przestępczość tego typu będzie wzrastać. Choć w niewielu państwach europejskich prowadzona jest rzetelna statystyka dotycząca tego typu przestępstw¹³ nie znaczy to, że problem nie istnieje. Spodziewać się należy, że mowa nienawiści przenikać będzie we wszystkie sfery życia – sport również nie będzie od niej wolny. Od lat z problemem rasizmu w piłce nożnej zmagają się większość narodowych federacji piłkarskich¹⁴. Przykłady można mnożyć. W 2006 r. podczas meczu rozgrywanego między francuskim klubem Paris Saint – Germain a izraelskim Hapoel Tel Aviv doszło do werbalnego i fizycznego ataku na jednego z kibiców drużyny gości, w efekcie czego interweniujący funkcjonariusz policji śmiertelnie postrzelił jednego z atakujących chuli-

9 Lipowska – Teutsch A., (2007), s. 11.

10 Szul - Szywała A., (2007) s. 13.

11 Gerstenfeld P. B., (2004), s. 29-45.

12 Ryłko E., (2007), s. 12.

13 Tylko w Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii statystyka taka prowadzona jest w formie regularnych raportów. *European Union Agency for Fundamental Rights. Annual Report 2010. Conference Edition*, FRA 2010, s. 13.

14 Pallade Y., Villinger Ch., Berger D., (2007), s. 2.

ganów, drugiego zaś ciężko ranił¹⁵. W Niemczech ustawicznie dochodzi do ataków na tureckich kibiców lokalnych drużyn, a także właścicieli przysta-dionowych sklepików pochodzenia tureckiego. Podczas napadów chuliga-ni wykrzykują hasło *Hoo – Na – Ra* (ang. *Hooligans – Nazis – Racists*)¹⁶. Co więcej, nie chodzi wyłącznie o wrogie i obraźliwe okrzyki. Zdarza się, że dramatyczna sytuacja piłkarzy, którzy na co dzień doświadczają rasi-stowskich uprzedzeń powoduje, że część z nich dobrowolnie rezygnuje z kariery piłkarskiej i całkowicie wycofuje się z życia publicznego. Tak jak Richhie Moran, czarnoskóry piłkarz pochodzenia angielskiego, który wo-bec nieustannych napaści – zarówno słownych, jak i fizycznych, z który-mi zmagał się we wszystkich klubach piłkarskich, w jakich dane mu było grać, zdecydował się na taki krok, o czym pisze w jednym z podrozdzia-łów książki *The future of football: Challanges for the Twenty-First Century*¹⁷. Jego relacja jest świadectwem problemu, który dotyka większość europej-skich krajów, pozornie nawet tych najbardziej tolerancyjnych, takich jak Holandia czy Francja.

Polska również nie jest wolna od incydentów tego typu. Posługiwanie się obraźliwymi symbolami, hasłami i gestami zdaniem autorki wpisuje się w kontekst *mowy nienawiści*. Wobec licznych kontrowersji związanych z prezentowaniem przez polskich chuliganów stadionowych określonej symboliki, autorka niniejszego artykułu uznała, że warto tej tematyce po-święcić nieco więcej uwagi.

2. SYMBOLIKA STADIONOWA – PRZEGLĄD I CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH SYMBOLI

W oparciu o wyniki autorskich badań przeprowadzonych na potrzeby pracy magisterskiej pt. *Symbolie i gest na polskich stadionach*¹⁸ stwierdzono,

¹⁵ *Ibidem*, s. 5-11.

¹⁶ *Hooligans – Nazis – Racists* to nieformalna grupa niemieckich pseudokibiców, dokonująca ataków na mniejszości etnicznie i narodowe na terenie całego kraju. Zob. szerzej *Ibidem*, s. 6.

¹⁷ Moran R., (2000), s. 190-200.

¹⁸ Praca magisterska napisana pod kierunkiem insp. dr inż. Andrzeja Urbana w Instytucie Służby Prewencyjnej w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. Obroniona w roku akademickim 2009/2010. Głównym problemem badawczym niniejszej pracy było wykazanie obecności na polskich stadionach piłkarskich symboliki, jaką posługują się zachodnie subkultury młodzieżowe. Celem pracy było zaś ustalenie wpływu i oddziaływania zachodnich subkultur na polskich chuliganów stadionowych oraz analiza charakterystycznych dla tych grup sym-boli i gestów, a także jako cel poznawczy przybliżenie polskiej symboliki stadio-nowej. Dzięki uprzejmości *Stowarzyszenia NIGDY WIĘCEJ*, które udostępniło autorce bogaty katalog zdjęć z własnego archiwum, możliwe było przeprowa-

że na polskich stadionach dominują symbole graficzne, stanowiące 74% wszystkich symboli, symbole liczbowe to odpowiednio 8%. 18% przebadanych symboli stanowiły gesty, przy czym gestem występującym najczęściej był powszechnie rozpoznawalny gest *Heil Hitler*. Zgodnie z wynikami badań do najczęściej występujących symboli liczbowych zaliczyć należy liczbę 14 kojarzoną ze skrajnie rasistowskim amerykańskim ugrupowaniem *The Order*, a także liczbę 88 (odpowiednio 8 litera alfabetu – H, podwójna 8 oznacza skrót HH – *Heil Hitler – chwała Hitlerowi*).

Na potrzeby pracy magisterskiej symbole graficzne, które poddano badaniu podzielono na 3 umowne kategorie¹⁹: te o treści rasistowskiej, neonazistowskiej i innej²⁰. Podkreślić jednak wyraźnie należy, że przypisanie danego symbolu wyłącznie do jednej grupy okazało się zadaniem praktycznie niemożliwym, duża bowiem ich część reprezentować może skrajnie różne ideologie, w zależności od kontekstu.

Do **symboli rasistowskich** występujących na polskich stadionach, a stanowiących 52% wszystkich przebadanych symboli zaliczyć można:

Rysunek 1. Krzyż Celtycki (ang. the Celtic Cross): to jeden z najstarszych symboli, którym posługiwali się wyznawcy religii przedchrześcijańskich, atrybut nordyckiego boga Odyna. W VIII wieku kształt tego symbolu przejęli mieszkańcy Irlandii i Szkocji, modyfikując go na wzór klasycznego krzyża chrześcijańskiego. W takiej też formie akceptowany jest przez Kościół Katolicki do dziś. Jednocześnie symbol

ten popularny jest wśród ruchu *White Power*, neofaszystów, nacjonalistów i innych skrajnie prawicowych ugrupowań, często jako alternatywa swastyki. Utożsamiany jest z międzynarodowym symbolem rasizmu, choć warto

---

dzenie obserwacji symboli i gestów, jakimi podczas wybranych meczów posługiwały się grupy polskich chuliganów. Dobór próby był celowy - badaniami objęto 60 fotografii z lat 2001 – 2009. Głównym narzędziem badawczym arkusza obserwacji. Dodatkowo w celu pogłębienia wiedzy własnej, autorka wykorzystła metodę badania dokumentów, a także skorzystała z możliwości oglądania dokumentalnych materiałów filmowych.

19 Autorskie wyniki i wnioski badawcze opublikowano również w Jurczak J. (2011), s. 35-56.

20 Wszelkie opisy poszczególnych symboli zaprezentowano szczegółowo w Jurczak J. (2011), Chuligaństwo stadionowe. Symbole i gesty na polskich stadionach, Szczytno.

zaznaczyć, że tylko w połączeniu z innymi hasłami o treści rasistowskiej. Luki w prawie i nieprecyzyjne przepisy pozwalają na uniknięcie odpowiedzialności za stosowanie i prezentowanie tego symbolu. W wielu krajach europejskich, za wyjątkiem Niemiec, jest to symbol prawnie zakazany²¹.

Rysunek 2. Flaga Konfederacji (ang. the Confederate Flag, the Rebel Flag) – tzw. Krzyż Południowy (ang. the Southern Cross):

Krzyż od 1955 r. do 2001 r. był elementem flagi stanowej Georgii. Od 1894 r. do dziś pozostaje

elementem flagi amerykańskiego stanu Missisipi, co wzbudza szereg kontrowersji. Zwolennicy Flagi Konfederacji uważają ją jednak za część historycznego dziedzictwa kulturowego południowych stanów USA i bronią jej, posługując się sloganem *Dziedzictwo, nie nienawiść* (ang. *Heritage, not hate*). Współcześnie posługują się nim ugrupowania rasistowskie, które podkreślają dominację białych nad Afroamerykanami. Flaga Konfederacji wykorzystywana jest też okazjonalnie przez rasistów jako zamiennik amerykańskiej flagi państwowej, co symbolizować ma podległość amerykańskiego rządu wobec narodu żydowskiego.

Rysunek 3. Runa Odala/ Othala (ang. the Odin's Rune):

symbol przypisany rasie białych, reprezentujący ich dumę i dziedzictwo kulturowe. Po raz pierwszy użyty przez Wikingów. Runa ta historycznie kojarzona była z opieką przodków nad rodziną, zapewnieniem spokoju domowego ogniska, ale również z ochroną wspólnoty i umiłowaniem ojczyzny. W XX w. posługiwano się nią w *Hitlerjugend* - młodzieżowej organizacji NSDAP zorganizowanej w spo-

sób paramilitarny jako pododdział *Oddziałów Szturmowych*, a także nielegalnie działającej, powojennej organizacji neonazistowskiej zdelegalizowanej w 2009 r. – *Wiking Jugend*. Runa Odala występując samoistnie, nie promuje skrajnie rasistowskich treści, ale jej historyczne zaadoptowanie przez skrajnie prawicowe ugrupowania spowodowało, że tak właśnie jest kojarzona. Warto podkreślić, że w połączeniu z innymi symbolami i hasłami, w zależności od kontekstu, Runa Odala traktowana być może zarówno jako znak promujący dyskryminację rasową, jak i symbol stosowany przez

21 http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgH&Art=pm&pm_nummer=0209/08, [data pobrania: 26.12.2011].

przeciwników wszelkich form dyskryminacji.

Rysunek 4. Biała pięść – Pięść White Power (ang. the Aryan Fist): jeden z rasistowskich symboli wykorzystywany przez grupę *White Power*, promujący nietolerancję i dyskryminację rasową. Stosowany powszechnie przez międzynarodowy ruch rasistowski, a w czasie II wojny światowej przez oddziały *Waffen* – SS. Liść laurowy otaczający pięść w sytuacji, gdy pojawia się oddzielnie kojarzony jest z kontrkulturą *Skinheads*.

Zgodnie z wynikami badań do **symboli nawiązujących do ideologii faszystowskiej** (17% wszystkich symboli graficznych) zaliczyć należy:

Rysunek 5. Niemiecka Państwowa Flaga Wojenna z Krzyżem Żelaznym (ang. the Imperial War Ensign): oficjalna flaga niemiecka w latach 1871 – 1918. Pierwotnie nie niosła ze sobą negatywnego przesłania rasistowskiego, ani neofaszystowskiego.

Współcześnie to symbol gotowości do wojny w imię białej rasy. *Krzyż Żelazny* (ang. *the Iron Cross*) historycznie przyznawany był jako pruskie, a następnie niemieckie odznaczenie wojskowe za męstwo na polu walki i zasługi dowódcze. Zgodnie z prawem od 1957 r. dozwolone jest noszenie tego odznaczenia wyłącznie z usuniętą swastyką, w takiej też formie pojawia się współcześnie jako biżuteria, czy też nadruk na odzieży. Krzyżem Żelaznym ze swastyką posługują się obecnie ugrupowania rasistowskie, bardzo często w połączeniu z innymi symbolami.

Rysunek 6. SS – Totenkopf (ang. the Skull and Crossbones): symbol wykorzystywany przez niemiecką formację nazistowską SS, szczególnie wśród oddziałów strażniczych obozów koncentracyjnych. Obecnie przypisany międzynarodowej organizacji terrorystycznej *Combat18*, a także radykalnym ugrupowaniom wiernym ideologii białej supremacji.

Najczęściej występuje w formie tatuażu, również jak nadruk na odzieży.

Rysunek 7. *Swastyka (ang. the Swastika)*: w starożytności symbolizowała szczęście i powodzenie, wykorzystywana była przez różne religie. Znaczenie tego symbolu zmieniło się w niemieckich Niemczech. Swastyka hitlerowska rysowana jest zazwyczaj ukośnie, obrócona o 45 stopni w stosunku do oryginału, choć może przybierać także inne formy. Współcześnie to symbol prawnie zabroniony w wielu krajach. Posługują się nim ugrupowania neonazistów, skinheadów i zwolenników ideologii białej supremacji (ang. *white supremacy*).

Do pozostałych symboli (inne) – stanowiących 31% ogółu - zaliczyć możemy m. in:

Rysunek 8. tzw. *Falanga – Ręka z mieczem*: symbol ONR Falanga, przedwojennej organizacji faszystowskiej, współcześnie Narodowego Odrodzenia Polski (od listopada 2011 r. jest prawnie chronionym i zarejestrowanym symbolem NOP²²). Symbol ten charakterystyczny jest wyłącznie dla polskich pseudokibiców.

Rysunek 9. *Triskelion – Trystyka (ang. the Triskele, Three Bladed Swastika, Flowering Power)*: symbol ten występował w sztuce starożytnej, odnosił się do pojęć związanych z postępem i rywalizacją. Współcześnie używany jest w charakterze alternatywy swastyki w postaci triskelionu złożonego z trzech siódemek przez neonazistów i skinheadów, a także ugrupowania takie jak *Ku Klux Klan*, czy *Blood & Honour* jako symbol promujący wzajemną niechęć i różnice rasowe, a także dominację białych. Warto zaznaczyć, że nie wszystkie formy tego symbolu są zakazane, dopuszczalne jest stosowanie oryginalnego triskelionu we wzorach jubilerskich i sztuce.

²² Siedlecka E., (2011), s.17.

Rysunek 10. Krzyż Ku Klux Klanu (ang. the Ku Klux Klan, KKK): symbol kojarzony z jedną z najstarszych organizacji rasistowskich, zorganizowaną na wzór tajnego stowarzyszenia, częściowo zakonspirowaną, walczącą o utrzymanie supremacji białych, ograniczenia praw Afroamerykanów, katolików i Żydów początkowo w USA, później w skali międzynarodowej. Kropla krwi symbolizować ma męczeńską śmierć Jezusa w imię wyłącznie białej rasy.

3. PREZENTACJA WYNIKÓW PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Biorąc pod uwagę postawione w pracy magisterskiej hipotezy oraz zebrany materiał badawczy, sformułowano następujące wnioski: główna hipoteza badawcza, dotycząca występowania na polskich stadionach piłkarskich zachodniej symboliki została potwierdzona. Podkreślić jednak należy, że symbolika ta przyswajana jest przez określone środowiska w sposób zróżnicowany, często podlega różnym modyfikacjom. Dostępność i powszechność nowych technologii i Internetu, w opinii autorki, sprzyja narastaniu wrogich i agresywnych postaw wśród polskich kibiców, często bowiem przyswajają oni negatywne zachowania niejako na wzór tego, co dzieje się na stadionach w innych krajach Europy i Stanach Zjednoczonych. Zdaniem autorki zdecydowana część pseudokibiców posługujących się określoną symboliką i gestami nie zna ich prawdziwego, często negatywnego, wydźwięku. Teza ta wymaga jednak dalszych szczegółowych badań.

Potwierdziła się również hipoteza dotycząca umieszczania symboli przede wszystkim na flagach i transparentach, zaś eksponowania ich przez grupy pseudokibiców, przede wszystkim podczas meczów krajowych. Zaprezentowane powyżej dane potwierdzają opinie wielu psychologów i socjologów, w ocenie których pseudokibice wiedząc, że są anonimowi czują się bezkarni, a ewentualna odpowiedzialność za umieszczanie określonych symboli czy posługiwanie się obraźliwymi gestami zostaje rozproszona na całą grupę. W Polsce największe straty z tytułu eksponowania zakazanych symboli ponoszą najczęściej kluby piłkarskie, a nie osoby faktycznie odpowiedzialne za ich prezentowanie. Dodatkowo brak skutecznego systemu egzekwowania kar i ujednoczonego kodeksu *zakazanych* symboli stanowi niejako przyzwolenie do kolejnych wybryków tego typu. Występowanie

omawianej symboliki jest rzadkie w odniesieniu do innych atrybutów kibica, tj. np. szalików, może wynikać z prostego faktu, iż to producenci tego typu gadżetów dbają, aby symbole nawołujące do nietolerancji i innych agresywnych zachowań nie były tam umieszczane, zdając sobie sprawę z odpowiedzialności karnej wynikającej z tego tytułu.

Nie potwierdziło się przypuszczenie co do wielkości miast, z których pochodzą najaktywniejsze grupy posługujące się określoną symboliką, bowiem aż 70% obserwowanych to te poniżej 300 tys. mieszkańców, a tylko 23% stanowią miasta powyżej 501 tys. mieszkańców. Przy założeniu, że w Polsce miast większych niż 501 tys. mieszkańców jest niewiele, a w przypadku piłkarskich klubów dotyczy to tylko tych z Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Poznania i Łodzi. Taki wynik nie jest zaskakujący, dlatego też korzystniej byłoby w kolejnych badaniach związanych z tą tematyką, przyjąć inne kryteria oceny.

Częściowo potwierdziła się hipoteza dotycząca rangi meczów: 39% to spotkania rozgrywane w I lidze, 25% to mecze III- ligowe, a nie jak założono w hipotezie II- ligowe. Warto jednak podkreślić, że zgodnie z wynikami badań mecze II i IV ligi stanowią odpowiednio po 18% wszystkich meczów krajowych, a zatem rozbieżności między poszczególnymi ligami nie są znaczące, co może świadczyć o tym, że pseudokibice *podążają* za swoim klubem i nie ma dla nich większego znaczenia, że w danym sezonie rozgrywa on spotkania w tej, a nie innej lidze.

W odniesieniu do problemów badawczych postawionych w postaci pytań dopełnienia stwierdzono, że na polskich stadionach dominują symbole graficzne, szczególnie te o treściach rasistowskich, najczęściej w postaci Krzyża Celtyckiego. Zdaniem autorki wynikać to może z faktu, że graficznie Krzyż Celtycki jest stosunkowo łatwy do odwzorowania. Wydawać się też może, że osoby posługujące się akurat tym symbolem, często nie zdają sobie sprawy z negatywnego wydźwięku tego znaku, a chcąc wtopić się w tłum ulegają presji i go kopiują. Teza ta wymaga jednak dalszych szczegółowych badań.

Największą aktywność w eksponowaniu zakazanej w Polsce symboliki odnotowano w latach 2007- 2009, co wiązać się może pośrednio z faktem wzrostu zainteresowania tą tematyką ze strony różnego rodzaju organizacji i stowarzyszeń monitorujących zachowania związane z aktami szeroko pojętej nietolerancji, a także z zainteresowaniem innych podmiotów odpowiedzialnych za organizację i zapewnienie bezpieczeństwa podczas widowisk sportowych.

PODSUMOWANIE

Jak wynika z zaprezentowanych powyżej wyników badań, na polskich stadionach piłkarskich ustawicznie pojawia się, często skrajnie agresywna, *mowa nienawiści*. Walka z rasizmem, ksenofobią i innymi formami nietolerancyjnych zachowań wymaga współdziałania kluczowych przedstawicieli społeczności lokalnych, w tym także szkół i organizacji pozarządowych, policji i prokuratury, władz i mediów²³. Poprawna interpretacja symboliki, gestów i haseł, ich weryfikacja i skuteczne usuwanie powinno być priorytetem działań wyżej wymienionych podmiotów nie tylko w kontekście zbliżającego się turnieju EURO 2012. Podejmowane działania uwzględniać powinny także edukację młodych pokoleń kibiców, tak aby z poszanowaniem różnorodności uczestniczyli oni w widowiskach sportowych. Wielokulturowość współczesnego świata to zaleta – przymiot XXI wieku. Tolerancja, poszanowanie godności i zrozumienie szeroko pojętej odmienności to kluczowe elementy, których brak skutkować może zaburzeniem szeroko pojętego bezpieczeństwa, w tym także osobistego. Rzeczywistość pokazuje, że pozbawione poczucia bezpieczeństwa społeczności, zastraszone i poniżane podejmują się walki, a generowane w wyniku tego konflikty przybierając na sile, bardzo często oprócz tego, że uderzają w nich samych, burzą spokój i ład państwa. Świadomość związku między pozornie różnymi zdarzeniami to w ocenie autorki pierwszy krok do sukcesu. Nie należy zapominać, że bierność w tym wypadku jest również swoistą formą reakcji.

---

²³ Zob. szerzej na temat realizowanego w Polsce i Niemczech projektu monitoringu przestępstw popełnianych z nienawiści *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany*, Nigdy Więcej and Opferperspektive, Warsaw – Potsdam 2009.

REFERENCES

1. Curzon L. B. (2002), *Dictionary of law*, Edinburgh.
2. Gerstenfeld P. B. (2004), *Hate Crimes. Causes, Controls and Controversies*, Thousand Oaks.
3. Jurczak J. (2011), *Chuligaństwo stadionowe. Symbole i gesty na polskich stadionach*, Szczytno.
4. Pallade Y., Villinger Ch., Berger D. (2007), *Antysemityzm and racism in European Soccer*, Berlin.
5. Siedlecka E. (2011), *Znak pedałowania poza prawem*, *Gazeta Wyborcza* z dnia 29 listopada 2011 r., s.17.
6. Tulli M., Kowalski S. (2003), *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Warszawa.
7. pod red Antoszewski A., Herbut A. R. (2002), *Leksykon politologii*, Wrocław.
8. pod red. Garland J., Malcolm D., Rowe M. (2000), *The future of football: Challenges for the Twenty-First Century*, London.
9. pod red. Lipowska– Teutsch A., Ryłko E. (2007), *Przemoc motywowana uprzedzeniami. Przestępstwa z nienawiści*, Warszawa.
10. *European Union Agency for Fundamental Rights. Annual Report 2010. Conference Edition*, FRA 2010.
11. *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany* (2009), Nigdy Więcej and Opferperspektive, Warsaw – Potsdam.
12. <http://encyklopedia.pwn.pl>.
13. <http://juris.bundesgerichtshof.de>.